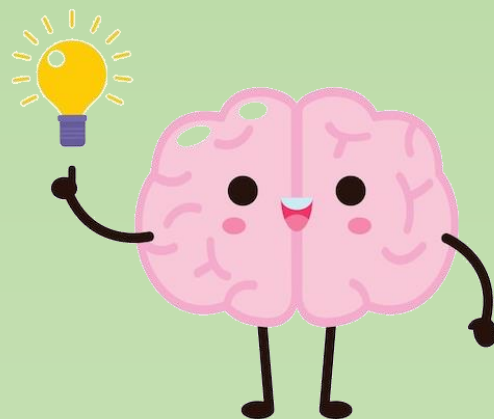

Сидоров Дмитро

Уроки креативності

Практичний досвід розвитку
креативного мислення дітей 7-10 років.
Для вчителів, педагогів та батьків
(під редакцією Т. О. Пушкарьової)

Київ - 2022

УДК 37.012:37.09:373(075)

Рекомендовано до друку Вченою радою ТОВ «Академія інноваційного розвитку освіти» (протокол № 5 від 01 грудня 2022 р.)

Рецензент: **О. О. Бірюк**, кандидат психологічних наук, директор гімназії №315, м. Київ

Уроки креативності. Практичний досвід розвитку креативного мислення дітей 7-10 років: посібник для вчителів, педагогів та батьків / За ред. Т. О. Пушкарьової // Київ: ТОВ «Росток А.В.Т.», 2022, 60 с.

ISBN 978-617-512-300-3

В посібнику представлено досвід психолога та спеціаліста з теорії творчості Д.А. Сидорова з проведення та організації уроків з креативного мислення з дітьми 7-10 років. Посібник має на меті надати педагогу певну технологію проведення занять з розвитку творчого мислення. Ця технологія передбачає розвиток творчого потенціалу дитини, стимулює до невимушеного продукування оригінальних, цікавих ідей, розвиває гнучкість мислення. Особливою рисою представленої технології є її практична сторона: запропоновані автором вправи, як правило пов'язанні із життям і вчать конкретному застосуванню креативних навичок. Деякі з вправ спираються на здобутки ТРВЗ педагогіки, та сприяють розвитку пластичності та ширини мислення дитини.

УДК 37.012:37.09:373(075)

ISBN 978-617-512-300-3

© ТОВ «Академія інноваційного розвитку освіти», 2022

© Сидоров Дмитро, 2022

© ТОВ НВП «Росток А. В.Т.», 2022

Вступ

Наше життя – це безперервне відкриття: себе, навколишнього світу. Кожне нове – це осяяння. Це Інсайт. Нам це дано від народження. Кожному з нас. Могутній інструмент пізнання світу, адаптації у ньому і розвитку! Як будь-який інструмент, його можна відточувати, вдосконалювати. І тоді відкриття світу буде ще більш цікавим, захоплюючим та й кориснішим. Навчитись краще бачити і розуміти світ – це знаходитись у ньому, як риба у воді. Бути у світі, як у себе вдома: впевнено, спокійно і радісно, – ось що значить уміти робити відкриття-інсайти. Тримайте інструмент пізнання світу, робіть його все більш досконалим і живіть у світі, як у школі радості!

***Доктор наук, професор, член-кореспондент НАПН,
Автор освітньої системи РОСТОК Т. О. Пушкарьова***

Наприкінці 2021 року я випустив підручник у співавторстві з професором та автором освітньої системи «Росток» Тамарою Олексіївною Пушкарьовою. Це була перша спроба систематизувати різні підходи у розвитку креативності в молодшій школі. Нашою мрією було скласти програму розвитку творчого мислення, де б крок за кроком дитина набувала знань, як це вона робить на звичайних уроках. Звісно, уроки з креативності не зовсім звичайні, але про це пізніше. У той же час ми хотіли, аби у педагога була під рукою продумана система, по якій такі уроки можна було б проводити. Все вийшло чудово: після року кропіткої праці такий підручник «народився». Ми дали назву предмету «Інсайт-навчання». В ньому було дуже багато різних вправ, завдань,

задачок, ігор, просто цікавої інформації. Звісно, що це був проєктний підручник, який не проходив випробувань, але у наших планах було поступово довести його до того, щоб їм можна було користуватися. Програма була розрахована на один урок на тиждень протягом учбового року і складалася з 27 окремих тем, де повинні були розвиватися ті чи інші навички, які разом і формують креативність. Події з 24 лютого 2022 року перевернули світ багатьох людей, і мій у тому числі. Оговтавшись після тривалого шоку, я залишив всі свої інші творчі проєкти, які вважав під час війни недоречними, та «пішов до дітей» з тим, що в мене було напрацьовано і чим я міг їх зайняти. В мене опинилися діти, чії батьки виїхали з різних міст України, зупинившись у Хмельницькому. Саме там я проводив свої зустрічі, де ми відволікались, забували на час про жахи війни та займались корисною справою – вчилися мислити креативно. Один з прийомів системи ТРІЗ звучить так: «отримати користь від браку чого-небудь». Напевно, ми цей прийом і використали у повній мірі...

Згодом я вирішив відтворити свій досвід у цій невеличкій книзі, яка призначена допомогти іншим педагогам проводити подібні заняття. Я намагався писати просто і доступно. Кожна з глав книги – це окрема тема, де розповідається, як повинні розвиватися ті чи інші вміння мислення. Всі вони разом складають такий собі курс з розвитку вмінь мислити творчо. Перш ніж почнемо, хотів би два слова сказати про особливості творчого розвитку дітей цього віку. Як правило, вони креативні. Це саме той вік, коли фантазія, уява проявляє себе у повній мірі – яскраво і щиро. Це той вік, коли вони ще не підлітки, але вже не діти. В них ще горить іскра неосяжних світів, захмарних фантазій, яка, на жаль, згодом гасне у багатьох, коли вони дорослішають. Тобто, проводити уроки креативності з багатьма із них – це було ніби

«розмовляти на одній мові». Проходячи тему за темою, я помічав, що вони розуміли, що те, що живе десь у них всередині, не треба приховувати, а навпаки – є заняття, де все це треба відкривати і проявляти! Мало того, це має цінність, педагог підтримує і заохочує це. Більше того – він показує, як всім цим можна користуватися у сучасному світі! Це насправді було для них як відкриття... Вони дуже люблять грати, вони дуже люблять вправи, які дуже схожі на якісь нісенітниці з першого погляду (але ж ми знаємо, що саме із таких нісенітниць дуже часто з'являються цікаві ідеї, які важко вигадати «на серйозі»). Задача педагога з креативності – зберегти цей творчий запал, цю іскру і направити такий собі дитячий креатив далі у площину, де нісенітниці поступово стають цікавими завершеними ідеями. Окрім цього діти у такому віці знайомляться із нескладними прийомами, як зробити щось незвичайним, цікавим. Такі «підказки» запам'ятовуються ними і зберігаються у власній творчій скарбничці. Якщо підсумувати, то можна сказати, що уроки з креативності у віці 8-10 років – це знайомство із засадами творчості на основі природньої цікавості дітей цього віку до незвичайного, цікавого, до того, що привертає увагу своєю «небуденністю» і веде до появи захвату, який звучить у відомому: «Вау!» Такі вони, уроки з креативного мислення! А тепер – все по порядку.

Глава 1. Як зробити щось незвичайним або аналогія форми

З чого почати урок креативності в молодшій школі? По-перше, уроком я таку зустріч називаю умовно. Скоріше, більше підходить слово зустріч. Немов це заняття людей, яких щось об'єднує. Мене з моїми учнями об'єднує любов до неочікуваних ідей, радість творчості, відчуття потоку, коли ідеї починають, як кажуть, «бити фонтаном». Все це нам до вподоби. Тому такий урок я і сам називав зустріччю. (Іноді, правда, коли хтось не виконував домашнє завдання, або просто починав бути занадто активним, я нагадував, що у нас урок). Взагалі я вважаю, що роль педагога на таких заняттях – це роль наставника, який сам полюбляє займатися творчим пошуком і на даний момент є провідником для інших. Діти дуже цінують, довіряють, і в цілому такі відносини сприяють творчій атмосфері на зустрічах, що є важливим.

Так з чого ж почати розповідь про креативність? Як залучити у світ, де народжуються ідеї, де підходи і любов до творчості як такої інколи впливає і визначає життя у подальшому... Головне для мене було ЗАЦІКАВИТИ! Головне – було знайти зв'язок між тим, що є у них, чим вони живуть і тим, що є у мене у папках, файлах, пошуках, досвіді, у багатьох прочитаних книгах, курсах тощо... Це головне питання я вирішив словами: «Як створити незвичайну ідею, і що для цього потрібно?» Я почав розповідати на першій зустрічі, що творчість починається з вміння придивлятись і бачити щось ЦІКАВЕ в оточуючому світі. Ми часто проходимо повз цього і не помічаємо цікавого. Наше мислення просте і звичайне. Ми звикли до багатьох речей і нічому не дивуємось. З таким мисленням нічого цікавого не створиш... Треба помічати і придивлятись. Наступним кроком я відкривав свою презентацію в форматі ПДФ, де у мене багато картинок, фото, цікавої інформації, і пропонував ПРИДИВИТИСЬ до цих матеріалів і сказати, що вони тут БАЧАТЬ НЕЗВИЧАЙНОГО? Так починалися наші перші зустрічі, які залишали слід у душах і розумі дітей, і їм ставало цікаво, і вони поверталися... «Цікаво – це обов'язкова умова креативних зустрічей» (1).

Ось мої картинки із цієї презентації.

Питання:

1. Що незвичайного бачите?
2. На що це схоже?
3. А чиє це око може бути?

1. Що незвичайного на фото?
2. Виходить, що хмарка може бути листям?
3. А що ще може замінити листя на дереві і бути схожим на таку форму?

(Підказки – чиясь зачіска, купа проводів, бульбашка)

1. Що цікавого на цьому фото?
2. На кого схожий мураха? (Може, він артист?)
3. А на що схожа крапля на його голові?

1. А що цікавого на цьому фото?
2. Фотограф вдало помітив щось незвичайне (голуби насправді на даху будинку, край якого непомітний...)
3. На кого схожі голуби такого розміру?

Якщо змінити ракурс нашого погляду, то теж можна побачити незвичайне...

1. На що схожі тюльпани?
2. Які ваші відчуття, коли дивитесь на фото?
3. Що це за світ, де тюльпани, ніби ліс? Хто там мешкає?

Ось таким чином проходили мої перші креативні зустрічі із дітьми. Фото показують, що: по-перше, важливо вдивляться у світ (2), по-друге – помічене «незвичайне» може спонукати фантазію і уяву до незвичайних історій!

Наш наступний крок після такого знайомства продовжувала моя пропозиція:

«А давайте тепер подивимось, як таку здатність помічати, що форма одного предмета може бути використана у іншому, використовують дорослі?»

У мене знов є красномовне фото для такого продовження!

Питання:

1. Як ви думаєте, що це?

2. Так – це аеропорт, який схожий на... Тобто дорослі зробили те, чим ми займаємося, але додали до цього ідею – «Аеропорт – велетенський птах». І красиво і НЕЗВИЧАЙНО!

На креативних зустрічах ми привчаємось робити щось НЕЗВИЧАЙНИМ! Один з способів – це використання форми одного предмета для іншого. Або іншими словами – АНАЛОГІЯ ФОРМИ.

Аналогія форми

Взагалі я не використовував цей термін на заняттях. Він, скоріше, для нас і є робочим. Головне – це запам'ятати, що заміна форми – це один з багатьох способів зробити щось НЕЗВИЧАЙНИМ! Але є нюанси.

Аби навчити дітей цікаво використовувати заміну форми, необхідно зауважити, що ця схожість може:

1. Різнитися в розмірах. Іншими словами – коли нам необхідно замінити форму предмета, ми повинні знати, що «це може бути і дуже великим, і дуже малим». Наприклад:

Ми хочемо замінити форму олівця. Щось велике – це підводний човен...

Щось маленьке – якась довга клітина якогось організму. Таким чином діапазон пошуків не обмежується справжніми розмірами предметів і дає можливість згадати дійсно цікаві аналогії.

2. Також необхідно зауважити, що заміна форми може передбачати таку заміну, коли інший предмет є частиною чогось цілого.

Тепер – час для творчості. Я пропонував дітям самим замінити форму кола у годиннику на аналогічну. Пропонуючи пригадати, на що це схоже, нагадував, що цей предмет може бути як дуже великим, так і дуже малим (цей прийом використовується у ТРІЗ-педагогіці, і є дуже слухним. Пошук стає ширшим, мислення стає ширшим, долаються обмеження розміру).

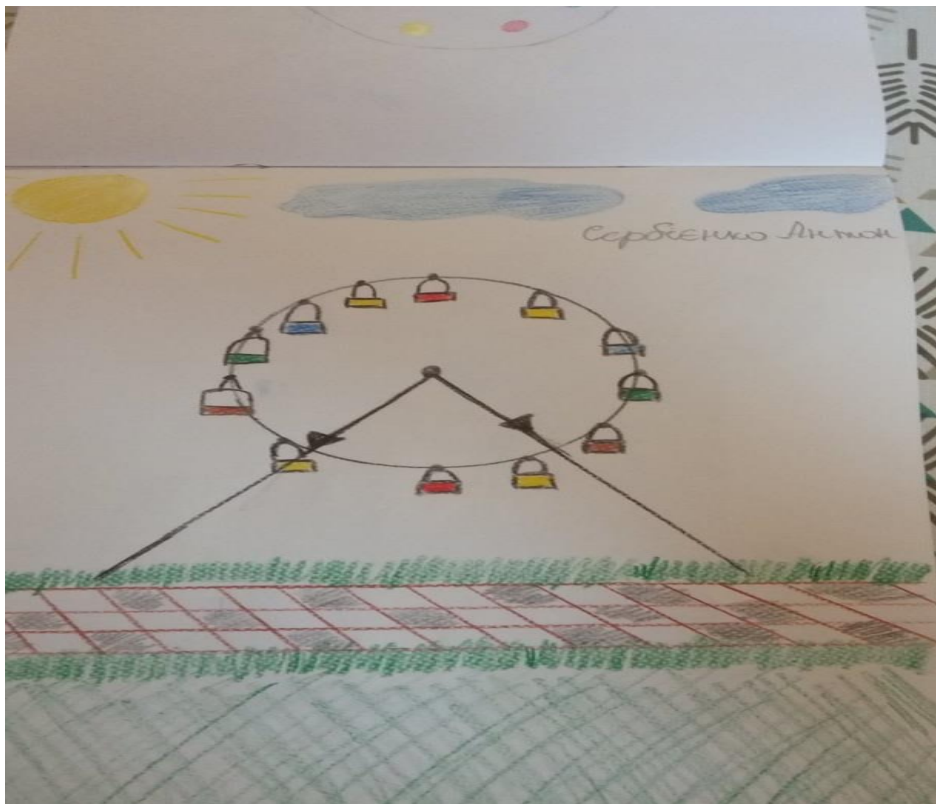
Ця вправа була як домашнє завдання. Діти малювали, потім висилали мені фото, і я складав їх у свій робочий ПДФ-файл разом із іншими прикладами креативних речей.

Годинник у формі яблука.

Настільна лампа-верба!

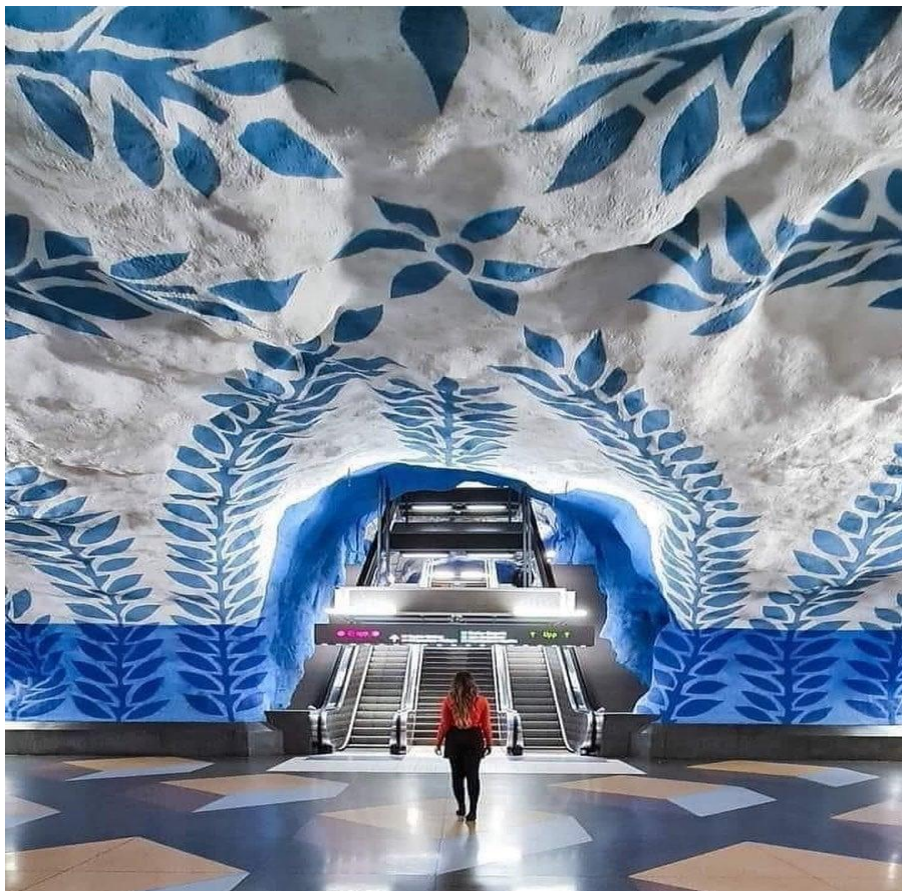

Годинник – колесо огляду!

Яка з рис креативності розвивається вправами на аналогію? По-перше – гнучкість. Це одна з базових властивостей креативного мислення, яку визначив Е. Торренс, автор тесту з креативності, яким люди користуються досі. Наші сталі уявлення про форми предметів не дають робити такі заміни, тобто підходити креативно. Ще ілюстрація заміни форми із нашого життя, яка перетворює деякі речі в щось НЕЗВИЧАЙНЕ.

Кросівок-автомобіль!

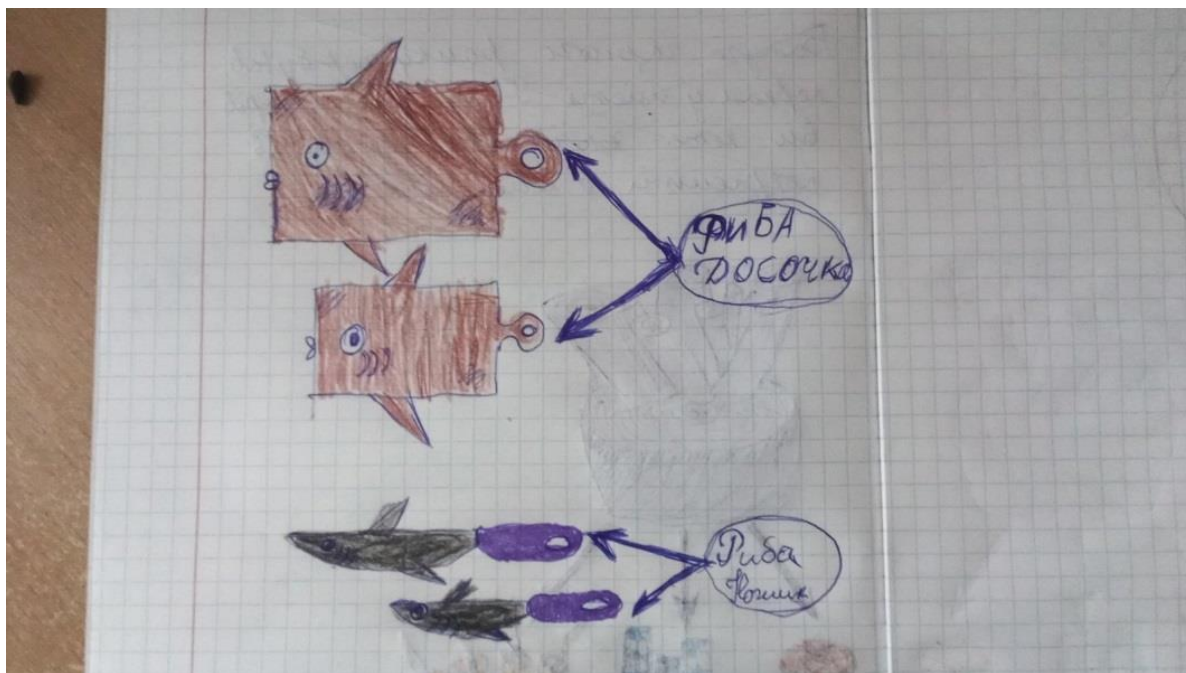
Станція метро у Норвегії, яка схожа на давню печеру.

У вступі я писав, що на заняттях з креативності для цього віку важливо зберігати не тільки цікавість, якусь раціональність безмежного світу ідей, а й гру як таку. Тому чудовим продовженням теми заміни форми може бути справа, яку я назвав «Креативний акваріум». Діти із задоволенням грають у таку креативну гру.

«Креативний акваріум»

Запропонуйте дітям уважно роздивитися на кухні різне приладдя. Це і сковорідки, і виделки з ножами, і холодильник, і тарілки із салфетками, сільничками і т. д. А потім, використовуючи початкову форму цих предметів, зробити з них фантастичних риб. Вірніше – цілий фантастичний акваріум! Знову, зауважте, аби діти не обмежували себе розмірами – щось може бути крихітним (зубочистка), а щось великим (холодильник).

Ось як це робили ми.

Риби-дошки, та риби-ножі.

А ось аналогічне завдання, тільки «натхнення надає» майстерня з інструментами...

Окрім цієї веселої вправи існують ще декілька ігор, що розвивають дітей за тим же принципом заміни форми.

Із задоволенням діти продовжують малювати. На аркуші, який розділено на чотири квадрати, я робив малюнки якихось окремих ліній, форм тощо. Завдання було у тому, щоб домалювати ці абстрактні малюнки. Ось приклади, як ми це робили.

Також на одному із дистанційних занять у Zoom ми робили із дітьми ще одну версію цієї вправи. Вона теж цікава, і діти виконували її із задоволенням. У Zoom є функція, яка дозволяє малювати всім учасникам конференції на одному відкритому файлі. Завдання полягало у тому, щоб по черзі малювати ЩОСЬ... Дійсно Щось, бо ніхто не знає, що врешті-решт вийде! Кожен малює якийсь один елемент по черзі: лінію, штрих, а інший розвиває малюнок, так само додаючи один елемент. Через деякий час «щось» дійсно стає на щось схожим, але початок цього завдання – рух у суцільній невідомості. Така собі невизначеність, яка дуже корисна для творчого мислення (3). Ця вправа є і у підручнику «Інсайт-навчання», і я особисто переконався, що вона цікава і корисна.

Які можуть бути практичні завдання із життя для вправ на аналогію форми?

Матеріал для творчості: зробити по принципу аналогії форми закладку для книги, м'яч, придумати, як можна розмалювати сходи у школі...

Нотатки до глави:

1. Цікавість – дійсно необхідна умова креативних занять. Далі я взяв собі за правило починати урок із чогось цікавого. У наступній

главі, яка буде про структуру уроку з креативності, я розповім про це докладніше. Обговорення цікавого фото, яких багато сьогодні в інтернеті, враження, і взагалі – кожну зустріч я починав із питання: «Що цікавого за цей час трапалося у вас? А у мене – ось...», – і далі показував якусь картинку, або факт про диковину тварину. Це фото нижче, зроблене мною, було одним із цікавих початків уроку. Бачите когось на цьому фото? Когось із казки «Лісова пісня» Л. Українки?..

2. Відомо, що Леонардо да Вінчі пропонував своїм учням розглядати різні «малюнки», які утворює стара фарба з часом на стінах. Розглядати, вдивлятись і помічати щось цікаве.

3. Невизначеність – це стан, в якому переважну більшість часу проводить творчий розум. Творчість – це пошук, а не продукування за шаблоном. Тому креативна людина часто перебуває у цьому стані, і він, на відмінність від звичайного мислення, її не лякає. А ми, виконуючи дану вправу, вчимося «існувати» у цьому стані, відчувати згодом навіть комфорт.

Глава 2. Структура уроку з креативності

Перш ніж ми перейдемо до наступної теми, хотілося б кілька слів сказати про структуру креативного уроку. Я виходжу з того, що аби поставити якісь навички креативної роботи, познайомити із стилем креативного мислення, необхідна серія уроків. Тому саме виникає питання: як їх будувати? У нотатках до попередньої глави я писав, що цікавість повинна бути головним лейтмотивом уроків з креативності. Це завжди зустріч із чимось незвичайним, цікавим і з тим, від чого мозок нібито прокидається від сну буденності із вигуком: «Класно!» Як це робити? Ділюсь своїм досвідом.

В структурі креативного уроку завжди є якась центральна тема. Наприклад, аналогія форми, яку ми проходили. Але робити урок або серію уроків, присвячених виключно заміні форми, буде дещо одноманітно. Тому я спробував починати кожний урок із того, що сам приносив дітям «щось цікаве». Чи то картинка з інтернету, де є креативний зміст, чи своє фото. Також я брав цікаві факти про тварин, цікаві фото рідкісних тварин і ділився цим. Взагалі уроки креативності, або у більш широкому сенсі – творчості – це не тільки про здатність до неординарних ідей. Це також і про певні звички. Про одну з них я писав у попередній главі: придивлятися до світу, направляти свою увагу і помічати щось цікаве. Ще одна корисна звичка – це допитливість... Так от – звичка активно пізнавати світ, цікавитися різним навколо. Формувати широкий кругозір завдяки прикладам із різних сфер життя – теж є метою креативного виховання. Нижче – одне з моїх фото для початку уроку.

Це дуже потішне створіння, не дивлячись на те, що це павук. Це один із видів дуже маленьких павуків-стрибунів, що мешкають у Австралії. Середня довжина тіла всього 20 міліметрів... Із дітьми ми придумували йому ім'я.

Чи ось таке фото – теж може бути цікавим початком уроку.

Це одна з найбільших розв'язок у світі. Вона знаходиться у Каліфорнії (США) і за добу пропускає більше півмільйона машин...

Також одним із способів почати урок є використання відкритих задач. Що таке відкрита задача? Це задача, яка не передбачає одну правильну відповідь. Основна її мета – це змусити учня висунути і обґрунтувати свою теорію стосовно питання. Наприклад: чому лікарі, як правило, носять халат білого кольору? Чому не жовтого, не рожевого? Діти починають зацікавлюватися таким простим питанням і намагаються його пояснити. Важливий не результат, а сама спроба логічно пояснити такий факт. Серед відповідей від молодших школярів я чув, що це тому, аби підняти настрій пацієнтам, аби бути красивими... Поступово ми звужували пошук до слів «лікар – білий халат – чистота». Тоді діти припускали, що це для чистоти... Це майже вірна відповідь, але ще раз повторюю: головне у цьому завданні – це спроба пояснити факт власним розсудом...

Також серед відкритих задач (ви можете знайти їх в інтернеті) є така: чому павук не прилипає до власної павутини? Його жертва прилипає, а він ні! Як це можна пояснити? Діти починають ДУМАТИ, і це цінно.

Також у якості початку уроку можуть бути різні розминки. Наприклад: назвіть все, що голосно звучить! Все м'яке; все, що приємно пахне; все гостре і т. д. Проводячи цю гру, необхідно спонукати дітей згадувати предмети із різних сфер життя, аби вони переключалися з різних, так би мовити, місць зберігання інформації (1).

Також серед ігор для розминки може бути **«Протилежні пари»**. Пам'ятаєте – на уроках креативності все повинно бути цікавим? Ми починаємо цю вправу із простих антонімів: день-ніч, літо-зима, холодний-гарячий... і тут переходимо на ЦІКАВІ: «А як щодо слова «АВТО» (велосипед), «бейсболка» (шапка-ушанка),

«їжак» (подушка), слон (комар), комп'ютер (записна книжка) і т. д. Поступово ці слова переводять гру у цікаву площину, коли у вигляді гри розвиваються креативні риси – гнучкість, фантазія тощо.

Взагалі ігри дуже важливі для креативного уроку. Я би сказав, що 70 відсотків того, що ми робимо на креативних зустрічах у цьому віці – це гра. Але гра розвиваюча. Не гра заради гри. Серед ігор, якими я доповнював переходи між темами уроків, чи просто для того, аби розворушити трохи дітей були такі.

1. «Вгадай час». Потрібно, щоби вчитель засік хвилину на годиннику і запропонував, не рахуючи, а спираючись тільки на власне відчуття, відмірити цю хвилину і підняти руку, коли вона скінчиться.

2. Одна з улюблених ігор дітей – «Професія». В ній необхідно закодувати будь-яку професію за допомогою трьох споріднених до неї слів. Трубка-парус-штурвал (капітан), свисток-буйок-хвиля (рятувальник) і т. д. (У підручнику «Інсайт-навчання. Перша частина» є багато прикладів цієї гри).

3. «Повідомлення». Є повідомлення, в якому пропущені слова. Необхідно відтворити зміст меседжа, використовуючи ці слова, додаючи свої.

Наприклад: «папуга, клітка, забув, паркан, «Ура!» За цими словами треба скласти історію «Що трапилось з папугою?»

4. Серед ігор для креативного уроку підходить популярна гра «Крокодил». Хтось загадує слово, всі інші ставлять запитання, намагаючись відгадати слово.

5. Неабиякий інтерес викликає у дітей гра, в якій треба виправдати певний зв'язок між словами. Наприклад:

- кішка – зубна щітка;
- дельфін – бритва;
- пташка – комп'ютерна мишка;
- рибка – дзеркало;

– черепашка – телефон.

Багато з дітей, виконуючи цю вправу, відчували себе, «як риби у воді», настільки просто для них пов'язувати такі слова у дивні історії. Наприклад, одна із дівчат восьми років сказала, що дельфін тому такий гладенький завжди, що він голиться бритвою...

Далі, коли ми із дітьми проходимо різні прийоми вигадкування креативних історій або казок, ми більш детально зупиняємось на різних способах, як це зробити. Стиль гри при цьому залишається як такий.

Кілька слів також додам до певних креативних задачок для цього віку. Вони теж можуть у вільній формі додаватися вчителем у заняття. З них можна як і починати урок, так і використовувати як окреме завдання. Багато таких казок і історій зібрано у книзі А. Гіна «Казки кота Потряскіна». У підручнику «Інсайт-навчання» я теж пропонував декілька своїх розвиваючих казок. На своїх уроках я пропонував дітям ПОДУМАТИ також над такими розвиваючими питаннями: як можна намалювати веселку, коли в тебе фломастер одного кольору? Як можна спустошити стакан із водою, не торкаючись його руками? Як показати, що на пляжі багато людей, не показуючи самих людей? Як можна придумати світлофор для людей, які не відрізняють кольорів (2)?

Хочу додати, що у таких чи подібних завданнях повинна бути присутня ДОПУСТИМА СКЛАДНІСТЬ для дитини. Креативність у широкому сенсі – це завжди вирішення певних складностей. Креативність завжди проявляє себе у певних обмеженнях, коли є брак засобів, часу, умов, і т. д. Саме тому на уроках ми вчимося долати такі умовні складнощі у наших завданнях. І це цікаво, це певний виклик для дитини, який вона буде намагатися подолати.

Такою мені бачиться структура уроку з креативності, де є цікавий початок, де є завжди вправи, які можуть здивувати, де є певна радість від зустрічі із чимось незвичайним, на відміну від

побутового мислення, де є багато ігор, де є допустима складність як риса таких уроків!

Нотатки до глави:

1. Таким чином ми допомагаємо дітям виходити із рамок одного типу інформації. Це формує більш широкий діапазон мислення, здатність не застрягати на одному типі інформації (наприклад, пригадуючи «все гостре» тільки із побуту: ніж, виделка, голка), а й переходити у інші категорії (тварини, рослини, спорт і т. д.)

2. Коли ми виконуємо подібні вправи, де необхідно винайти спосіб вирішення певної проблеми, ми спонукаємо дітей не зупинятися на одному-двох варіантах, а шукати різні способи виконання завдання. Це важливо з огляду на термін дивергентність, яка є рисою креативності. Автор терміна – відомий психолог та дослідник творчості Дж. Гілфорд вважав, що невід’ємною рисою креативності є спроможність до «розширення мислення», де є багато варіантів вирішення проблеми.

Глава 3. Як це використати по-новому? Інші креативні прийоми

Заміна форми предмета за принципом аналогії, яку ми розглядали вище, є не єдиним способом розвивати креативні якості мислення. Пластичність і гнучкість, яка потрібна для свободи мислення, також розвивається, коли ми змінюємо основну функцію предмета (1). Вправи на заміну функції для дітей ми називаємо просто: «Як це можна використати ще?» Форма проведення як правило – гра. Але я цю тему починав знову ж таки із прикладів із життя. Елемент практичності, зв'язку з життям я вважаю дуже важливим в програмах розвитку креативності у дітей. Дуже багато вправ у дорослих креативних програмах розвитку не мають цього зв'язку і носять просто тренінговий характер. Дітям важливо знати вже сьогодні, для чого вони вивчають креативність, як це їм може знадобитися у житті, де це використовується? Тому саме таку тему я починав ось із цього приклада.

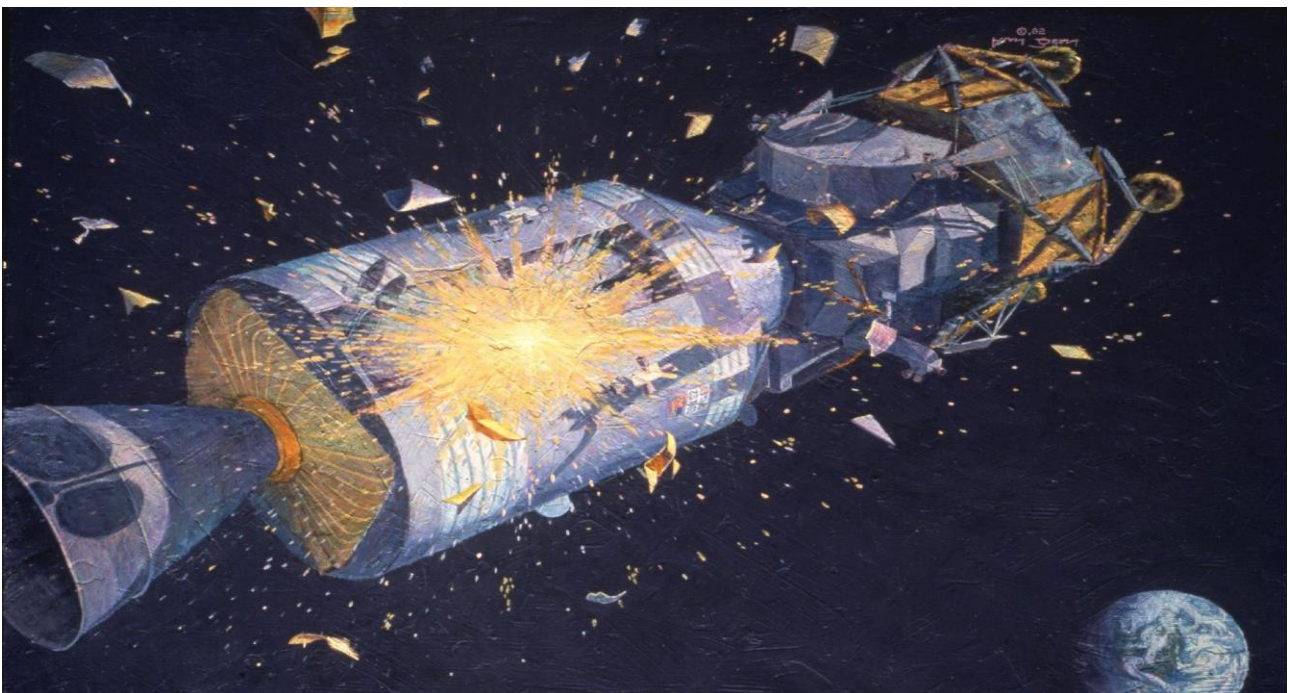

На фото труба десь у Китаї, яку перетворили на величезний градусник. Починаючи тему зміни функції предмета, я вигадав

історію, яка могла бути і правдою про цю трубу. «Уявіть собі, діти, – починав я, – що десь у одному із китайських містечок колись була фабрика. Вона була дуже стара, і з часом її будівлі розвалилися. Залишилася тільки труба. Архітектори поруч із місцем, де була ця фабрика, вирішили побудувати житловий квартал. Але що робити з трубою? Простіше і некреативно – це взяти її і розвалити. Але це дорого, і купа витрат: пригнати техніку, потім вивезти сміття і т. д. Але!.. Може, якось можна її використати по-іншому? Наприклад, зробити з неї велетенський градусник!..»

Така історія подобалась дітям, і далі можна було давати завдання по цій темі.

Для більш дорослих дітей (це вік 10 років), в яких оченята вже розумні, я давав більш складний приклад. Він пов'язаний із випадком, який стався на космічному кораблі «Аполлон 13». Однойменний фільм 1995 року розповідає про цей випадок. Я не буду переказувати цю історію цілком, але її ідея у тому, що космонавти були поставлені перед вибором – або загинути, або винайти спосіб, як із того, що було на кораблі, сконструювати прилад для очистки повітря. Дуже багато предметів на кораблі для цього **ЗМІНИЛИ СВОЮ ФУНКЦІЮ...** До своєї розповіді я додавав фото, яких багато є в інтернеті, і таким чином підводив до вправ на заміну функції.

З дітьми 8-9 років ми починали із простих речей, які є навколо нас – шляпа, парасолька, ручка, пластикова пляшка... Звісно, викладач з креативності має бути готовим до такої теми і мати у своїй скарбничці теж цікаві варіанти застосування предметів, аби допомогти процесу знаходження ідей. Причому викладач може ускладнювати задачу: «А якщо парасольку відкрити? А якщо її перевернути?» Нещодавно ми робили таку вправу із кавуном. Після перших ідей із восьмирічними учасниками я пропонував умовно розрізати кавун, «з'їсти м'якоть» і придумати застосування для половинок... (Такі слова як «розділити», «перевернути», «збільшити», «зменшити» дуже корисні для розвитку різноманітних вправ на креативність. Їх завжди варто тримати у запасі). З цікавих застосувань кавуна з того уроку у нас запам'яталися – маска для обличчя, гиря, голова для опудала, шлем для велосипедиста, предмет для малювання картин...

Також цікавою є вправа по цій темі **«Робінзон Крузо»**. Знову ж таки – темою зміни функції предмета у цьому зв'язку може бути розповідь про автора цього роману. Розповідь про ідею, що загинути на безлюдному острові Робінзону не дозволили віра у власні сили, а також спроможність використати багато з речей, які в нього залишились після троці на воді ПО-НОВОМУ. Гра на цю тему для дітей так і називається – «Робінзон Крузо» (вона відома і широко застосовується на заняттях). Необхідно придумати нове застосування звичайної канцелярської скріпки... Але дітям у віці 10 років можна дати подумати, наприклад, над такими запитаннями:

- А як на безлюдному острові зробити одяг?
- А як на цьому острові виростити врожай чого-небудь?
- Як виглядати охайним?
- З чого зробити умивальник?

Такі питання «на виживання» корисні для роздумів. Вони вимагають більш серйозно поставитися до вправи з точки зору концепції умовного виживання...

В інтернеті є багато вправ на тему зміни функції. Але я знову ж таки про практичну сторону таких креативних задач. Один з варіантів, що підтримує «зв'язок із життям» подібних вправ, може запропонувати дітям вигадати дім для бездомного кошеняти... Що це може бути? Пуста картонна коробка? А якщо немає такої, що ще? («Що ще?» – це одна з найпоширеніших фраз, що злітає з вуст вихователя з креативності). Що можна з чимось поєднати, щоб зробити дім? А він обов'язково має бути квадратним (це ж стереотип)? А як щодо... форми труби? І таким чином...

Готуючись до одного з уроків на тему зміни функції, я придумав наступну вправу. Скоріше, я не готувався. Я насправді займався звичайними побутовими справами в своєму саду і побачив пеньок із багатьма спиляними гілками. І прийшла ідея... «Цікаво, як це можна використати? Це ж може бути вправа. Цікаво, що можуть придумати діти?»

На наступному уроці я запропонував придумати дітям, як це можна використати у житті, і згодом отримав відповідь. Ось вона.

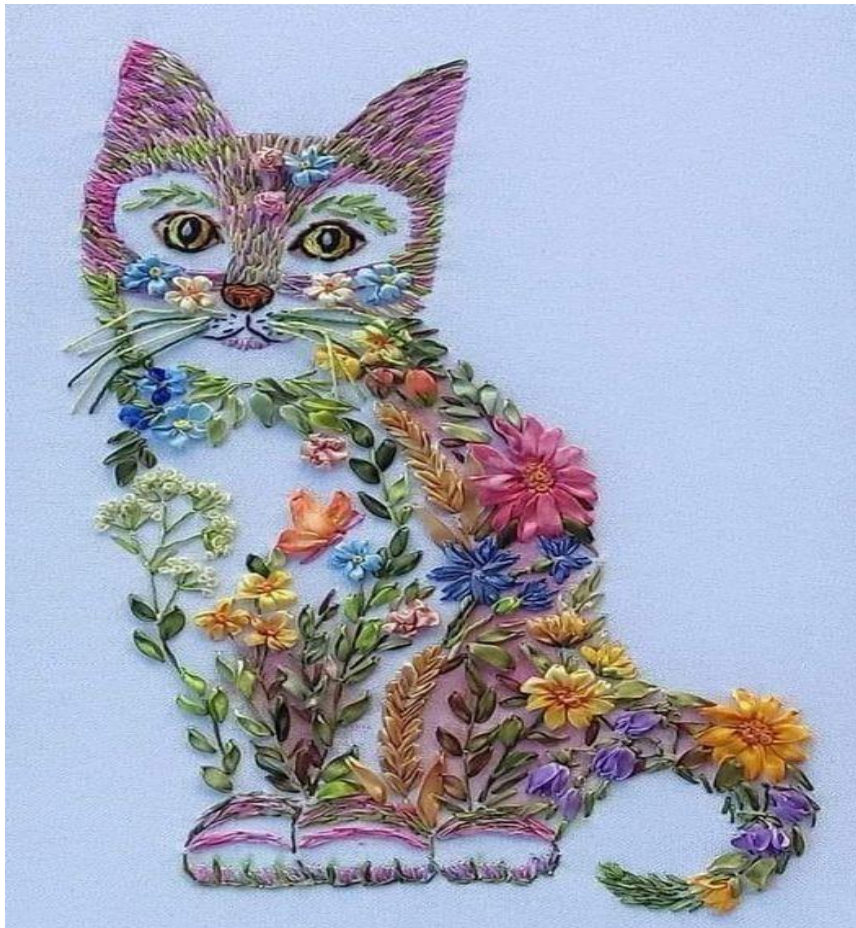
1. Стілець, якщо перевернути.
2. Місто, якщо розфарбувати.
3. Засіб зберігання ножів.

Такою мені бачиться робота по темі «Заміна функції», або «Як це можна використати ще?» із дітьми.

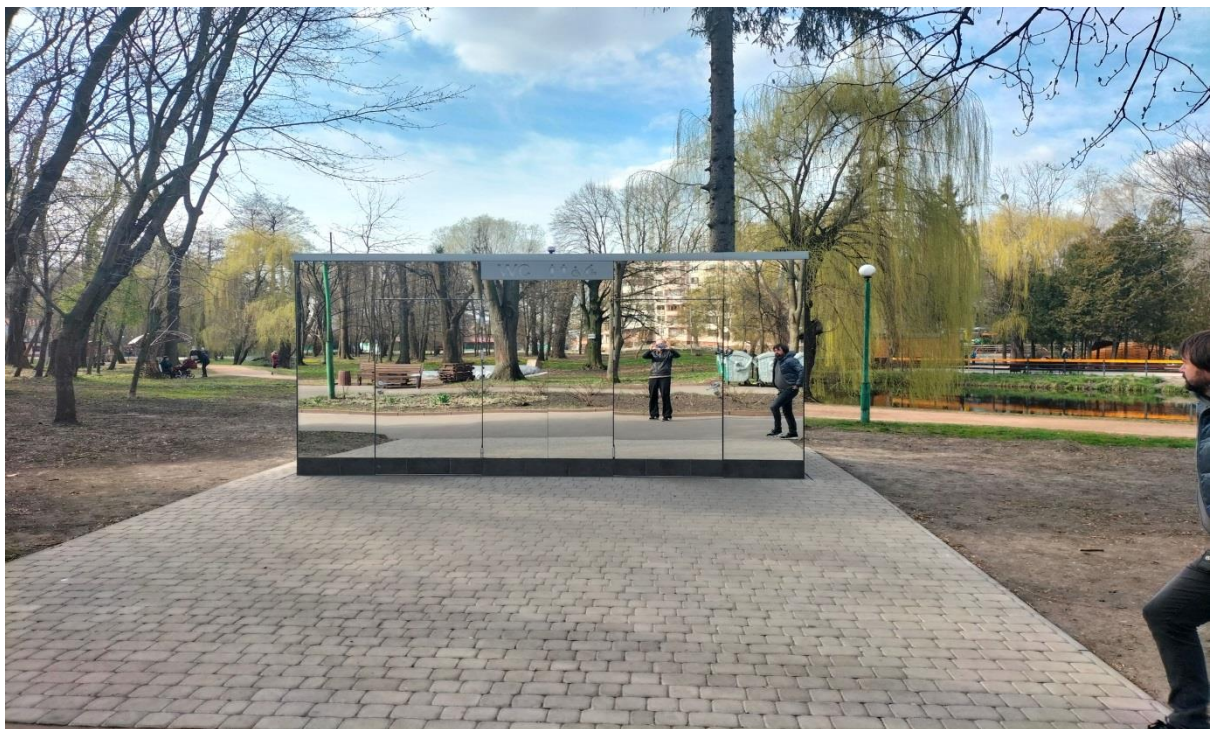
Серед креативних прийомів, які б були доступні для дітей молодшого шкільного віку, може бути наступний – **заміна матеріалу**. Ми звикаємо, що матеріал певних предметів має бути тільки таким і ніяким ще. Але це знову ж таки наша сталість уявлень, яка врешті-решт заважає нам при креативному пошуку. А як відомо, креативний пошук на своїх початкових стадіях допускає все, не обмежує себе будь-якими рамками! І у питанні матеріалу певних предметів теж. Як це може бути цікавим малюкам 8-10 років? Звісно, розповіддю про те, що у світі незвичайному, креативному можливо все, і це стосується нашої теми. **Наприклад:**

Малювати можна світлом!

Легідна кішка може бути зроблена із... квітів!

А вбиральня у парку може бути зроблена із... дзеркал (м. Хмельницький)!

Пізніше, коли ми з дітьми робили Творчий проєкт «Літо», ми пригадували цей прийом, що відразу робить **ЩОСЬ** незвичайним... І ось що вийшло в одного з учнів, коли треба було зробити креативний заголовок «ЛІТО».

Артем, 8 років, м. Херсон.

Ми ж вчимося робити речі незвичайними, а один із способів, який можна покласти у свою креативну скарбничку – це заміна матеріалу предмету, поняття тощо. Звісно, що автоматично це робити не має ніякого сенсу. Прийом має відповідати ідеї. В даному випадку цей прийом добре демонструє суть літнього заголовку.

Розвинути такий урок на тему заміни матеріалу як способу зробити **ЩОСЬ** незвичайним може наступна задача. У Бельгії, виявляється, діти позбавлені радощів зимової гри у сніжки... Дійсно, з 2013 року у цій країні існує заборона грати у цю гру. Я пропонував допомогти дітям Бельгії з ідеєю, як все ж таки не позбавляти себе радощів зимньої гри. Моє питання було таким: «Грати в сніжки у Бельгії заборонено, але... дуже хочеться. Як, не порушуючи цього

закону, все ж таки грати у сніжки у цій країні?» (До речі, у такому формулюванні питання яскраво демонструється протиріччя, про яке ми будемо говорити окремо). Діти насправді вразили мене, коли запропонували замінити матеріал сніжка на більш безпечний. Спочатку це був пух, але пух погано літає, потім вата, а потім ми підійшли до поролону... таким чином ми вирішили протиріччя – грати у сніжки можна, не порушуючи при цьому закон. Діти у Бельгії можуть радісно зітхнути))

Нотатки до глави:

1. Психологи помічали, що стале уявлення у людини буває не тільки стосовно форми предмета, а й його функції, або основного способу застосування. В інтернеті можна прочитати про відомий у цьому сенсі експеримент Карла Дункера під назвою «функціональна фіксованість».

Глава 4. В гостях у фантазії

На початку я вже писав, що діти у цьому віці, як правило, креативні. У даному контексті я маю на увазі, що вони відкриті до творчості! Вони люблять все нове, і для них картина світу ще не є такою «зрозумілою», такою сталою і буденною, як для дорослих. Вони ще щиро дивуються, вірять у чудеса, люблять цікаві історії, і їм подобається перебування у такій атмосфері. Саме тому вони тягнуться до таких занять, і їм цікаво. У більшості з них уява і фантазія теж на належному рівні. Навіть іноді занадто б'є ключем і тому заважає бути трохи раціональними у своїх розсудах. Але це нормально для їхнього віку. Гірше, коли всього цього не вистачає... Тож дивлячись на все це, знаємо, що уроки з розвитку фантазії і уяви призначені допомогти дитині користуватися нею, направляти її і показувати, на що вона здатна! У цьому учню допомагають прийоми фантазування і багато спеціальних вправ. Але про все по порядку. Перше питання, як завжди – з чого почати?

Пам'ятаєте, я писав, що креативні вправи мають пропонувати дитині вирішити певну складність? Допустиму складність. Так само і тут. Наш «похід у гості» до фантазії ми починаємо з такої складності. Уявіть собі, що ви чуєте дивний звук, але не можете зрозуміти його природу... Тоді фантазія і уява немов активуються, намагаючись визначити його природу. Це є одна із вправ. На моєму каналі в Youtube є запис таких дивних звуків... Їх просто треба увімкнути і запропонувати дітям визначити, що це. Похідним від цього є спосіб розповісти, що відбувається у коміксі, де немає тексту. У підручнику «Інсайт-навчання» є один з таких. Знову маленька складність – і знов фантазія і уява «беруться до роботи» із задоволенням. Ви можете самі знайти такі комікси і запропонувати дітям. Продовженням таких «маленьких складностей» є завдання розповісти якомога більше про певну картину по її фрагменту...

Наприклад:

Питання:

1. Хто зображений?
2. Де?
3. Коли?
4. Що там хтось робить?

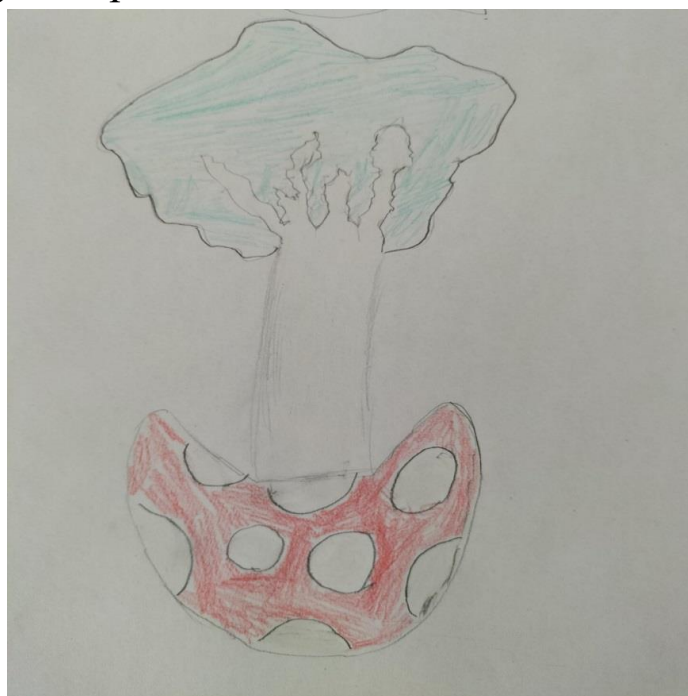
Потім, коли діти спробували пояснити фрагмент, фантазія і уява спрацювали, можна показати реальну картину.

Тепер можна попросити учнів розповісти більше!

Є ще одна сторона креативних уроків з розвитку фантазії. Не дивлячись на багатий фантазійний світ, часто фантазія у дітей цього віку похідна від мультиків, різноманітних комп'ютерних ігор тощо. Часто вони просто повторюють у своїх фантазіях те, що там бачать. Саме тому доречно у цьому сенсі наступна вправа. Її вигадав і пропонував засновник науки про творчість ТРІЗ Г С. Альтшулер для розвитку фантазії для дітей. Вона називається «**Фантастичне дерево**»... «Фантастичне дерево – це дерево, якого ніхто ще бачив, яке є абсолютно дивовижним і нереальним. Таке дерево треба намалювати. Ця вправа насправді допомагає побачити стереотипи фантазійного світу – дерево таких самих розмірів, як і у житті, гілки ростуть вгору, саме дерево росте знизу вгору і т. д. Про все необхідно попередити дітей і, вигадуючи дивовижне дерево, звернути увагу на такі нюанси: як і чим дерево живиться, де його коріння, які можуть бути його розміри? З чого воно «зроблене», врешті-решт?

Погодьтеся, такі вимоги одразу роблять урок з креативності відмінним від уроку з малювання... Всі ці настанови насправді допоможуть дитині подолати НЕПОМІТНІ стереотипи, які живуть в її мислені. Після цих настанов у дітей може з'явитися «дерево, яке здивує і дорослих...»

«Фантастичне дерево», Олександр, 10 років, Харків.

Це дерево росте згори вниз. Воно насправді – величезний мухомор, який живиться вологою у небі... Воно дуже легке. Воно запливає у хмару і бере звідти вологу. Таке от дійсно фантастичне дерево!

Все це добре, але як стосовно гри, спитаєте ви? Це ж все ж таки маленькі діти... Ось і гра по темі фантазії. Вона називається «Скульптор». Дітям слід розділитися на маленькі групи, по два-три учасники. Завдання полягає у тому, щоби вигадати якусь статую, формуючи її разом групою. Коли ідея буде знайдена, треба показати цю статую у статичній формі, тобто завмерти. Всі інші діти у цей час намагаються здогадатися, що собою уявляє ця статуя? Коли варіанти вичерпані, учасники скульптури її «оживляють». Тобто вона починає рухатись згідно ідеї. Цікава гра, в яку із задоволенням грають учні.

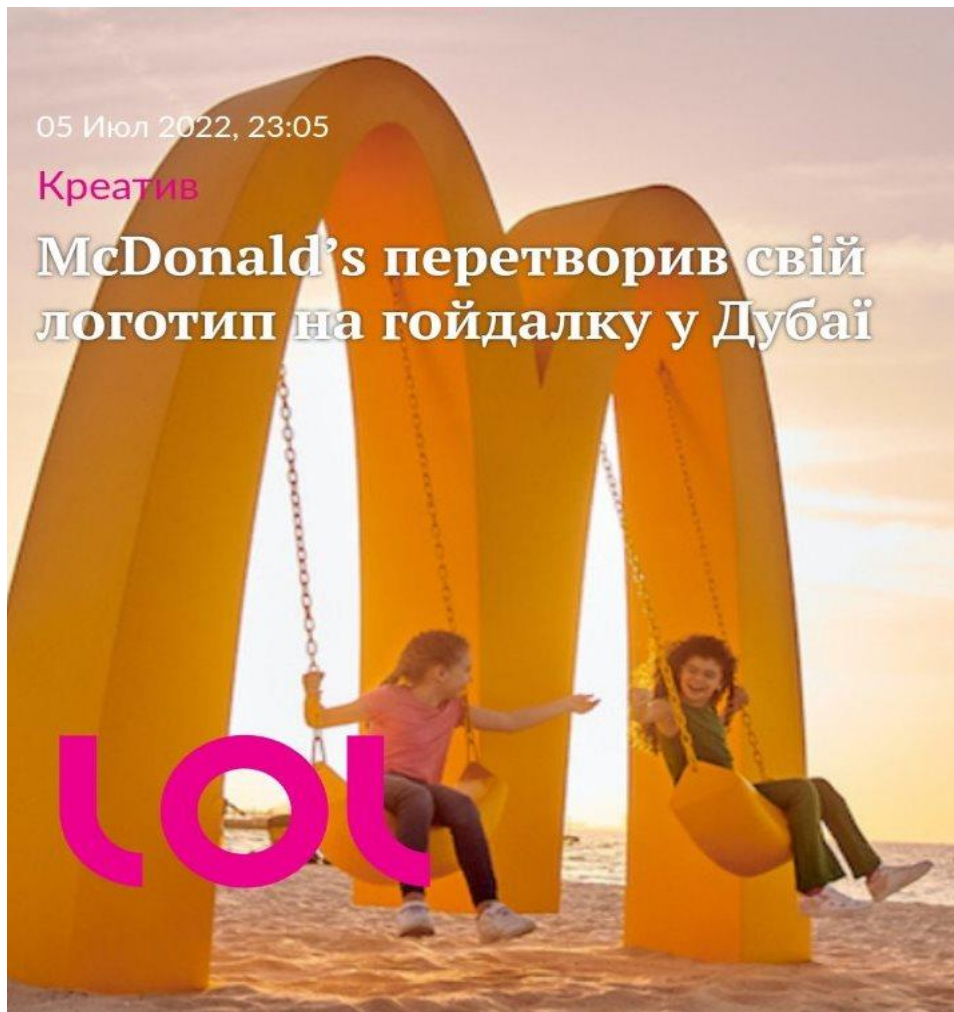
Щодо прийомів фантазування, то для даного віку можна розповісти про головні з них, ілюструючи прикладами із казок. Майже кожна друга казка має у собі прийом збільшення. Це дуже просто – збільшити щось і таким чином зробити його незвичайним. Пам'ятаєте про тюльпани на початку книги? У такому фантастичному квітковому лісі одразу відчуваєш себе кимсь маленьким. Прийом «збільшення» присутній у таких казках, як «Пригоди Гуллівера», «Три Товстуни», «Снігова королева» та в інших. Також поруч із збільшенням знаходиться протилежний прийом фантазування – «зменшення». Він теж активно присутній у казках: «Дюймовочка», «Пальчик з пальчик», «Сівка Бурка» та інші. Також існує прийом надання чомусь чи комусь магічних здібностей («Плащ-невидимка», «Лампа Аладдіна» «Людина-павук») та оживлення неживих предметів... (1).

Як ці прийоми застосовувати на практиці? Вигадувати історії, користуючись цими прийомами, діти поки можуть не дуже вправно. Для них це складно. А от застосовувати їх для виникнення цікавих ідей – так. Ми робили таку вправу, де необхідно було вигадати фантастичну скульптуру, застосовуючи один із прийомів. Ось ідея Софії, 8 років, Запоріжжя.

Ця скульптура – велетенська мураха! Вона прозора і всередині неї є лежачки для дітей. У неї можна залазити і читати... Така от мураха!

Прийоми фантазування також можуть застосовуватися вчителем як допоміжні для того, аби стимулювати креативний пошук дітей. Наприклад, я розповідав про вправи із кавуном. Ми придумували, як можна його використовувати ще. Але в комплексі ця вправа передбачала пошук всіх можливих ідей, пов'язаних із кавуном. На мою пропозицію збільшити кавун, діти одразу відповіли, що в них виходить Намет-Кавун, потім Школа-кавун, де насіння – це діти. Якщо його зменшити, то можуть вийти окуляри у вигляді кружечків маленьких кавунчиків... Так насправді народжуються ідеї... І діти можуть це робити (2). Ще додаю, що зовсім нещодавно я зустрів фото із дитячою гойдалкою від McDonalds... Вона була у вигляді букви «М», тільки збільшеної за розмірами. Так це працює. І діти у віці 8-10 років таким чином мають першу зустріч із направленою творчістю, коли певні прийоми стимулюють і ведуть до креативних ідей. А ми ж цього і прагнемо – практична креативність!

Гойдалка у формі збільшеної букви «М».

Ще деякі вправи на розвиток фантазії, а скоріше – на вміння користуватися нею, це «**Фантастичні питання**». Спитайте дітей: «Що б було, коли б тварини почали розмовляти?», «Що б було, коли б люди стали легкими, як кульки?», «Що б було, коли б одяг теж могла розмовляти?» Намагайтесь, щоб відповідь була повною: як змінюється повністю життя у таких умовах, які прикольні ситуації виникають? Наприклад: розмовляючи, одяг може нагадувати, щоб її попрали (це ідея дітей). Бейсболка може проводити екскурсії і т. д. Більше вправ на тему фантазування ви знайдете у підручнику «Інсайт-навчання. Друга частина». Кілька фото, які я приносив дітям по цій темі, на закінчення.

Нотатки до глави:

1. На одному із уроків ми «оживляли» звичайний пенал. Я почав історію про пенал, у якого було дуже «нецікаве життя». Кожен день був схожим на минулий. Його відкривали, клали якісь ручки, закривали, потім діставали... нічого цікавого. І раптом... якось до нього поклали новеньку стирачку! Вона була дуже гарна, кольорова і дуже сподобалась пеналу. Він почав до неї залицятися. Далі я пропонував дітям додумати, як пенал виказував увагу. Дівчата казали, що він «надавав їй найзручніше місце у собі», приказував всім олівцям і ручкам обережно поводитися із нею... і т. д. А один із хлопців так закінчив цю романтичну історію: «Він залицявся, а стирачка поступово стиралася, стиралася і потім зникла взагалі...» Такий от фантазійно-сумний фінал історії, але креативний.

2. Алекс Осборн – автор методу креативного штурму у минулому столітті проводив експеримент із дітьми. Групі хлопчиків від 8 до 11 років він пропонував придумати, як можна вдосконалити іграшкову пожежну машинку? Найактивніші діти приносили від 10 до 20 різних вдосконалень, багато з яких були неймовірно цікаві. Один з хлопчиків цієї групи згодом поступив у медичний університет і став... винахідником у медичній галузі. Згодом він запатентував близько 40 різних патентів на медичні винаходи.

Глава 5. Креативний драйв

«Креативний драйв» – це моя умовна назва низки вправ, де завдяки певним прийомам ми вигадували із дітьми різні історії. Дивлячись на те, з яким задоволенням і захватом вони це робили, можна було б назвати ці вправи «Креативний рай». Я жартую, але насправді я бачив неабиякий інтерес у молодших школярів до цих завдань. І це цілком зрозуміло. Тут і зараз дитина буквально «з нічого» раптом створювала **ЩОСЬ** дуже цікаве, смішне і веселе! Справжній «Креативний драйв». Отож, почнемо!

Насправді завдання дуже прості! Наприклад: поміняти між собою властивості одного предмета, істоти на інші, а потім пояснити, що з цього виходить!

Для роботи ми взяли два випадкових слова «Собака» та «Квітка». Потім визначили властивості кожного. «Собака» – гавкає, охороняє дім, бігає, гризе кістку, виляє хвостом і т. д. «Квітка» – пахне, квітне, створює настрій, милує око, любить, щоб її поливали водою і т. д. А потім міняли ці властивості місцями. У нас виходило, що «квітка» – охороняє дім, вміє гавкати, а також виляти хвостом, бігати за м'ячиком або кісткою. Наш «собака» приємно пахне, він милує око, любить, щоб його поливали водою. Він із задоволенням підставляє своє хутро для бджілок! Дуже естетичне створіння вийшло! Далі за моїми підказками треба було розвивати історію. Як можна використовувати таку милу «собаку»? Можливо, просити її пройтись по кімнатах квартири перед тим, як прийдуть гості і освіжити повітря своїм ароматом... Неможливо стримати посмішки, коли уявляєш таке створіння! «Квітка», в свою чергу, не дивлячись на свою тендітність, могла добре гавкнути на людей, що проходили повз паркан, де вона росла. «Квітка» також любила виляти своїм «рослинним хвостом», коли бачила своїх хазяїв. Потім я пропонував намалювати цих створінь, і це була вже домашня робота (1).

«Квітка» та «Собака» у виконанні Софії, 8 років.

Аби стимулювати створювання Незвичайних історій дітьми (а у нас на креативних уроках, як ви пам'ятаєте, в основному йдеться про Незвичайне) існують ще різноманітні прийоми. Багато з них я зустрічав у книгах по ТРІЗ-педагогіці. Наприклад, створити Незвичайну історію, персонажа можна, додаючи наступні слова-префікси: відео, максі, віце, супер, майже, міні і т. д. (Знову-таки у підручнику «Інсайт-навчання. Друга частина» можна знайти їх більше). А потім ми додаємо ці префікси до звичайних слів і... граємо у гру «Що у нас виходить?»

Віцепаровоз – паровоз, що возить по світу Віцемісс світу! Дуже дорогий, дуже вишуканий і комфортабельний паровоз!

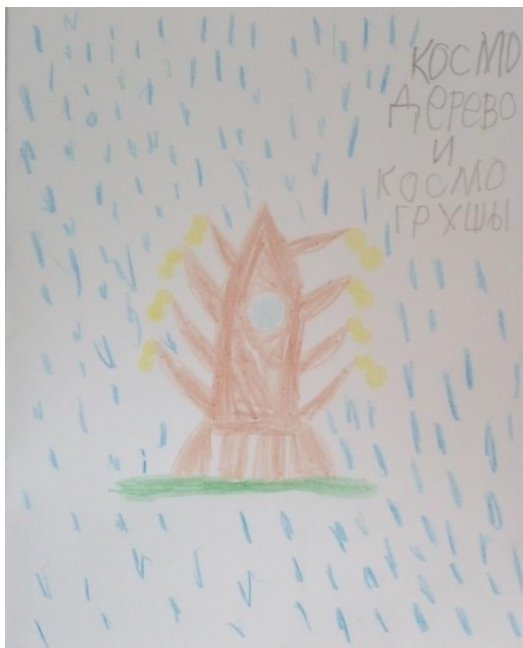
Відеокапці – капці, в яких лежати на дивані, а вони будуть показувати мультики.

Суперкішка – кішка, що сама ходить у магазин за молоком... і т. д.

Також одним із прийомів у подібних вправах є применшення і фантазування, виходячи із отриманих персонажів. Генерал – генеральчик (маленький генерал, який голосно кричить, але якого ніхто не слухає), зірка – зірочка (маленька, далека зірка, що тільки недавно народилася. Зірка-малюк). Педагог у таких вправах повинен допомогти дітям розвивати такі історії додатковими запитаннями:

«Яка вона зірочка?», «Як вона виглядає?», «Як їй живеться?», «Що вона робить?» і т. д. Це, як правило, захоплює дітей, вони починають потроху створювати «світ» навколо персонажа, і це є головною задачею таких вправ. Не просто «применшити» слово, а, підключаючи свою уяву, фантазію, намагались «побачити» світ персонажа, його життя, як все влаштовано навколо нього.

У наш «початковий курс казкового сторітелінгу» із дітьми також входить вправа на поєднання випадкових слів. Ця вправа не нова, її використовував на своїх заняттях відомий італійський письменник, автор «Чиполіно» Джані Родарі. Необхідно попросити когось з дітей загадати будь-яке слово, не називаючи його. Потім попросити зробити це іншу дитину. Маючи два нічим не пов'язаних слова, можна починати «поєднувати їх». Одразу історію діти не вигадують, тому спочатку треба запропонувати їм побудувати різні словосполучення із цими словами. Наприклад: груша і космос – груша в космосі, космічна груша, космос у груші, груша поза космосом і т. д. Ці словосполучення можуть наштовхнути дітей на цікаві ідеї. Вони, наприклад, можуть пояснити що «космос у груші» – це модель всесвіту, де зернятка груші – це планети. Або «груша в космосі» – це новий космічний корабель у формі груші. До речі, ось він на малюнку.

Артем. 8 років.

Наступним кроком у цій вправі є складання речення із парою слів. Це теж може наштовхнути на неочікувані ідеї!

Весела гра, яка у нас виходила також на тему «виправдання і пояснення» поєднання різних слів, робилась шляхом створювання чудернацьких рим! Вони звучать, ніби якась нісенітниця, але діти із задоволенням намагаються пояснити її, як це може бути?

Наприклад:

Кішка-м'якішка (дуже м'яка кішка, на якій можна спати) (2).

Кит-кльовий біт (кит-барабанщик, який виступає у океані перед рибами).

Синичка-полуничка (синичка із тілом полуниці, стріляє чорними зернятками).

Один із прикладів виконання цієї вправи є у мене на Youtube каналі, а більше вправ і прикладів у підручнику, про який я неодноразово згадував. На закінчення цієї глави додам, що збираюсь записати і видати кілька казок, елементи яких виникли на моїх заняттях. Настільки ці прийоми цікаві і ведуть до виникнення ідей!

Нотатки до глави:

1. Вправа на заміну властивостей також дуже відома з вірша Б. Заходера «Кит та кіт». Перед тим, як почати «креативити» за допомогою цього прийому із дітьми, я знайомив їх із цим віршем.

2. Зауважте, що ми просимо дитину у таких вправах не тільки «поєднати» і виправдати певну алогічність слів, а й спробувати пояснити, де це застосовується, як це відбувається.

Глава 6. Знайомство із протиріччями. Задачі на винахідливість

Знайомство дітей цього віку із протиріччями – це перші кроки до розвинення широти мислення. Окрім погляду, що креативність пов'язана тільки із нестандартними ідеями, є ще погляд на це мислення з точки зору винахідництва, вирішення різноманітних творчих задач із життя навколо нас. Саме таке мислення часто стикається із ситуаціями, де присутні протиріччя. І тут багато залежить від вміння ці протиріччя долати. Звісно, що у віці початкової школи робота із протиріччями має ознайомлюючий характер. Тим не менш навіть такі початкові кроки по цій темі є корисними і сприймаються із цікавістю. Можна додати, що знайомство із протиріччями вчить дітей до більш складного погляду на світ. У цьому світі, так би мовити, все має дві сторони. Як ми кажемо – «дві сторони медалі», і навіть з точки зору мислення поза креативністю звичка міркувати саме так є дуже цінною.

Взагалі протиріччя – це коли вимальовується ситуація, проблема, всередині якої «вирішення чогось одного виключає існування іншого». З'являється ніби така пастка для розуму, яку важко подолати. Техніка подолання протиріччя яскраво заявлена у ТРІЗ. Ми вже згадували автора цієї системи Г. С. Альтшулера. Саме він є автором методу вирішення творчих задач перш за все в інженерній сфері. Але метод виявився настільки універсальним, що згодом набув свого застосування у інших сферах діяльності людей. Це і наука, і бізнес, також ТРІЗ-педагогіка, яка з часом стала гілкою цієї системи. ТРІЗ-педагогіка має на меті розвиток мислення дітей змалку, аби таке мислення, завдяки своїм навичкам долати протиріччя, вмінню користуватися прийомами, а також розвиненій фантазії, могло вирішувати творчі задачі із повсякденного життя. Життя навколо нас робить виклики із зростаючою швидкістю. Тому і важливо вміти мислити саме у цьому ключі. Як зробити щось кращим, ефективнішим? Як зробити щось економнішим із мінімальними витратами – це питання, які допомагають нам вирішувати саме мислення із навичками ТРІЗ. Після такого

серйозного вступу «повернемося на Землю» і подивимось, як це все робити із малими дітьми!

Насправді все не так складно, як може здатися на перший погляд. Розмову про протиріччя із дітьми 8-10 років ми починаємо з... казок! Вірніше, з конкретної казки під назвою «Розумна селянська дочка». Невідомо як, але брати Грімм зналися на протиріччях! Вони написали казку, де дуже яскраво показано, як завдяки вмінню думати та розв'язувати протиріччя селянська дочка досягла мети – вийшла заміж за багатого принца! Розповідаючи її дітям, я акцентував увагу саме на протиріччях у завданні.

«Прибуди до мене не вдягнена й не гола, приїди не верхи й не на возі, не дорогою і не без дороги, і коли ти так зумієш, я на тобі одружусь». Потім ми обговорювали, як «розумно» вирішила селянська дочка це завдання.

Наступним кроком була теж казка, але в ній вже потрібна була участь дітей! Ця казка скоріше схожа на завдання, яке діти з цікавістю намагалися виконати. В «казці-завданні» мова йшла теж про дочку, але королівську. Ця дочка була дуже вередлива і капосна. Вона не слухалась батька-короля і робила все навпаки! Так на його день народження вона вирішила подарувати йому подарунок ЯКОГО

НЕ ІСНУЄ... «Як це?» – спершу питають діти! «Це означає – пояснюю, – що ПОДАРУНОК Є І В ТОЙ ЖЕ ЧАС НІ!» Перед нами ПРОТИРІЧЧЯ! Потім привожу приклад із морозивом, яке розтануло (морозиво ніби є, але в той же час – і ні). Тепер настає черга для дітей. З очима, повними цікавості, вони починають вигадувати свої варіанти «неіснуючого подарунка». Тут і «пташка у руці», і «кулька, що раптом злетіла», і «пуста коробка із бантиком», «рушниця, яка не стріляє», і «парасолька із дірками» і багато інших! Так відбувається перше знайомство дітей із протиріччями!

Потім ми намагались згадати у житті предмети, які поєднують у собі якості протиріччя. Наприклад: «Що може бути то довгим, то коротким?» (Складний ніж, антена, зонтик). «Що може бути то твердим то м'яким?» (Цукор, їжак, сніг). «Що може бути то видимим, то невидимим?» (Місяць, бурулька, пляма). А які протилежні властивості містить у собі ця квітка? Це питання до вас, дорогий читач!

Потроху ми переходили до перших задач, які містять у собі протиріччя. Це і казка про Персея і Медузу Горгону (протиріччя – як

можна і дивитися на когось, і «не дивитися» у той же час?). Казка про трьох художників і жорстокого короля (протиріччя – як намалювати короля, щоби шрам на його щоці «і був, і ні у той же час?») (1). Також розбирали ось таку історію. Між двома країнами іде війна. Третя дуже сильна країна погодилась їх помирити. Для цього голови країн повинні бути приїхати на загальні збори. Для того, аби почалися переговори, голові країни треба були вийти до царя цієї третьої країни і вклонитися йому. Але це й знак міг здатися як слабкість ворогу, який теж там був... Як вийти і вклонитися царю, і в той же час «не вклонитися»? Далі ми обговорювали різні варіанти вирішення задачі. Врешті-решт зійшлися, що можна вдати уклін, непомітно для всіх обронивши монету...

Взагалі ми починаємо з дуже простих вправ до цієї теми. Скажімо, навіть не з вправ, а з гри, яка має назву «Добре-Погано». Це дуже відома вправа і ТРІЗ-педагогіці. Суть гри полягає у тому, аби вміти дивитися на явища з протилежної точки зору. Ось як у нас виходило.

– Ходити в школу – це добре! Ти навчаєшся і отримуєш гарні оцінки!

– «Оцінки» – це погано, тому що іноді буває «двійка», і тебе сварять!

– «Коли тебе сварять» – це добре, тому що ти стаєш сильним)))

– «Бути сильним» – це погано, тебе зажди просять когось захищати!

– «Когось захищати» – це добре, тобі можуть дати цукерки!

– «Цукерки» – це погано, від них можуть боліти зуби!

– «Коли болить зуб» – це добре, ти можеш пропустити урок...

Цю вправу, ми взагалі брали у якості розминки. Вона дуже подобається дітям, і вони із задоволенням грають у неї. Такі перші кроки для того, аби познайомити дітей із протиріччями, ми робили на наших уроках. Можливо, що у вас з'являться ідеї, чим можна ще доповнити цю тему!

Нотатки до глави:

1. «Казка про Короля та художників».

Жив-був суворий король. Він все життя провів у війнах та походах. Як наслідок військових подій на його щоці виднівся глибокий шрам. Він робив короля не дуже красивим, але що ж поробиш? Якось король вирішив увіковічити себе – зробити собі портрет. Він покликав кращих художників і поставив умови: якщо портрет йому сподобається, він зробить такого художника багатим. Якщо ні – відрубає голову... Знайшлося троє сміливих художників. Звісно, що кожен з них думав, як поступити зі шрамом на щоці короля. Перший художник подумав, що його треба зберегти і намалювати короля таким, яким він є. Побачивши портрет, король віддав наказ стратити художника. Почувши це, другий художник зрозумів, що шрам малювати не треба. Він зробив короля гарним і красивим на своєму портреті. Але король, побачивши роботу, знов віддав такий самий наказ. Третій художник думав-думав і нарешті придумав, як намалювати короля. Побачивши цей портрет, король наказав озолотити художника. Як намалював короля цей художник?

Протиріччя у цій історії звучить так: «Шрам і повинен бути, і ні». Питання: «Як намалювати короля, щоб шрам залишився, але його не було видно?..»

Пам'ятаєте, я писав, що такі слова, як «що можна повернути, перевернути, розділити, з'єднати, роз'єднати?» корисні і допомагають творчому пошуку. Це саме той приклад.

Глава 7. Мій перший творчий проєкт!

Проходячи поступово тему за темою, я розумів, що потрібна робота, де б діти могли б застосувати свій творчий підхід. Хотілося, щоб це було не просто завдання, а серія завдань, пов'язаних однією темою. Так виникла ідея Творчого проєкту «ЛІТО». Я запропонував дітям виконати серію різних вправ, пов'язаних із літом, а потім пообіцяв їх оформити у ПДФ-файл, зробити таку собі презентацію! Ідея сподобалась, і ми почали.

Перше завдання було нескладне. Необхідно було зробити креативний заголовок. Я пояснював, що літери слова «ЛІТО» треба намалювати так, щоб вони були схожі на щось «літнє». Або замінити матеріал і написати ці чотири літери «чимось літнім». (Коли я думав про це завдання, мені приходили у голову різні ідеї. Пам'ятаю, що дуже сподобалась ідея намалювати ці слова кольорами, які ми бачимо на метеликах, на веселці... Але я не підказував дітям настільки конкретно. Це вже була б не творчість). Діти зробили теж цікаво і яскраво. Не забувайте, їм всього 8 років.

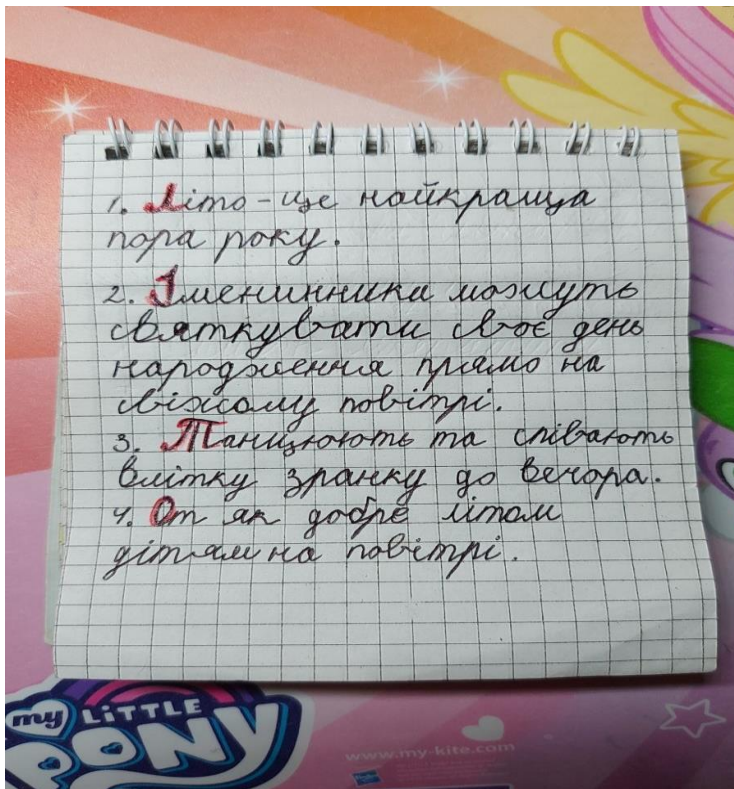
Софія, 8 років, Запоріжжя.

Артем, 8 років, Херсон.

В наступному завданні в нашому проєкті необхідно було написати 4 «літніх» речення, які б починалися із перших букв слова «ЛІТО». Це нескладне завдання, але це знову та сама «невелика складність», яку треба вирішити – подумати і скласти саме таким чином речення.

Один з прикладів:

(У другому реченні не вистачає слова «влітку», але ми проговорили це усно).

Наступний крок більш складний, але цікавий. Дітям необхідно було «розповісти» про літо за допомогою трьох фото... Тобто визначити найголовніше, що може символізувати цю пору, за допомогою трьох фото про це. Аби полегшити це завдання на попередніх заняттях, ми розбирали тему «Символи». Ми з'ясували, що таким чином люди дуже стисло передають інформацію. Ми згадували різні символи – миру, дружби, олімпійських ігор, різних мистецтв (театр, живопис, танець) науки і т. д. Можна сказати, що попередню роботу ми виконали. Тепер треба було знайти такі самі головні символи літа. Складність ще й полягала у тому, що цих символів повинно бути три, тобто вони повинні бути різними. Спочатку діти сфотографували три літніх квітки, але я виправляв роботу, пояснюючи, що літня квітка – це одне фото. Інших два повинні розказати про літо іншими літніми символами. Не рослинами. А чим – тоді виникало питання? «А що робимо тільки влітку? – було моє питання. – У що ми граємось тільки влітку?» «Що ми одягаємо тільки влітку?» Таке от завдання, де треба було дуже добре замислитись.

Одна з літніх «розповідей про літо у фоторежимі».

1.

2.

3.

Всі три фото разом «розповідають про літо», причому різними символами.

Четверте завдання у Творчому літньому проєкті було знайти цікаві порівняння, метафори у «літньому» тексті. Я написав початок цих речень, а дітям потрібно були закінчити їх порівняннями.

Одна з робіт:

1. У ясну погоду хмари влітку схожі на... **старенького мохнатого дідуся, на піну в душі, білі квіти.**

2. У полі стрекотіння комах схоже на... **звук будильника, телефону, на розмову друзів.**

3. Тепле сонечко ласкаве, як ... **матуся, балерина, як пір'ячко.**

4. Літній дощ розповідає про... **осінь, про море, річку.**

Останнє завдання було абсолютно творчим. Дітям необхідно було скласти дуже простий вірш про літо. Невеличкий, кілька рядків, але спробувати себе у цьому. Власне, наша програма розвитку і має допомагати робити такі перші самостійні кроки у творчості.

Приклад:

Раптом з'явилася за вікном темна-темна хмара...

Значить, скоро дощ піде,

Добре – поруч мама!

(Софія, 8 років).

Таким вийшов наш перший творчий проєкт! Всі завдання були оформлені у ПДФ-файли і роздані дітям. Треба сказати, що проєкт «вмикає» різноманітні творчі механізми. Він передбачає і пошук аналогій, і різноманітну асоціативну роботу. Крім того він потребує добре впорядковувати інформацію, обирати головне, вміти узагальнювати тощо. Також важливо, що діти стикаються із проєктом як таким. Не окремим завданням, а чимось цілісним, що має у собі певну кількість кроків для втілення.

Глава 8. Висновки. Фотозвіт

Такими бачаться мені напрямки для розвитку креативного мислення дітей молодшого шкільного віку! Всі пройдені теми є таким собі маршрутом, по якому можна йти, розвиваючи дитину у напрямку креативності. Мало того, можна показати, як вона сама вже може у цьому віці створювати незвичайні, цікаві ідеї. З одного боку програма стимулює і розвиває пластику, гнучкість мислення, з іншого – намагається зробити кроки до розширення мислення. Взагалі, головне, що залишає у собі дитина у цьому віці – це ЦІКАВІСТЬ до творчості, до пошуку, до експерименту! По-друге – САМОСТІЙНІСТЬ! Віру у власні сили, віру у те, що створювати щось Незвичайне не так вже і складно. Вона також залишає у собі розуміння важливості гри, в результаті якої виникають часто ідеї. Також програма стимулює розвиток ДОПИТЛИВОСТІ! На уроках креативності завжди тільки все цікаве! Це формує звичку у подальшому житті так і користуватись інформацією! Також важливо, що дитина розуміє відмінність звичайного мислення від креативного. Один з моїх учнів якось недавно у вісім років зауважив мені: «Це не креативно!» Я просто навів приклад банального застосування предмета, аби почати процес пошуку більш цікавих варіантів. Але він одразу відчув, що це звичайно, так думають всі, і зауважив! Я подумав тоді, що наші уроки не пройшли марно. Важливими мені також вважаються такі корисні творчі звички, на які ми звертали увагу: придивлятися до оточуючого світу, помічати незвичайне й запам'ятовувати його! Діти стикаються із основами творчого пошуку – ми завжди стимулюємо і прагнемо у вправах певного типу багатоваріантність у рішеннях. Це розуміння, що ідеї, як правило, не лежать на поверхні, цінне залишає розуміння творчих механізмів навіть у такому ранньому віці! Думаю, що якби не певні умови, ми могли б додавати до наших занять цікаві екскурсії, які б розвивали! Це могли б бути (а в подальшому, думаю, так і буде) підприємства, театри, комп'ютерні фірми, де б діти могли б ознайомитись із процесом виробництва! Побачити, як все відбувається, із чого все складається і т. д. Це б ще підтвердило, що

креативний розум ДОПИТЛИВИЙ! Він цікавиться багатьма речами у світі! Діапазон його цікавості широкий, як і мислення, яке згодом веде до появи цікавих, неочікуваних ідей! Бажаю моїм колегам, батькам, які намагаються розвинути у своїх дітей всі ці якості, про які пишу, удачі, натхнення і радості у процесі творчого пізнання цього світу!

З повагою.

Дмитро Сидоров.

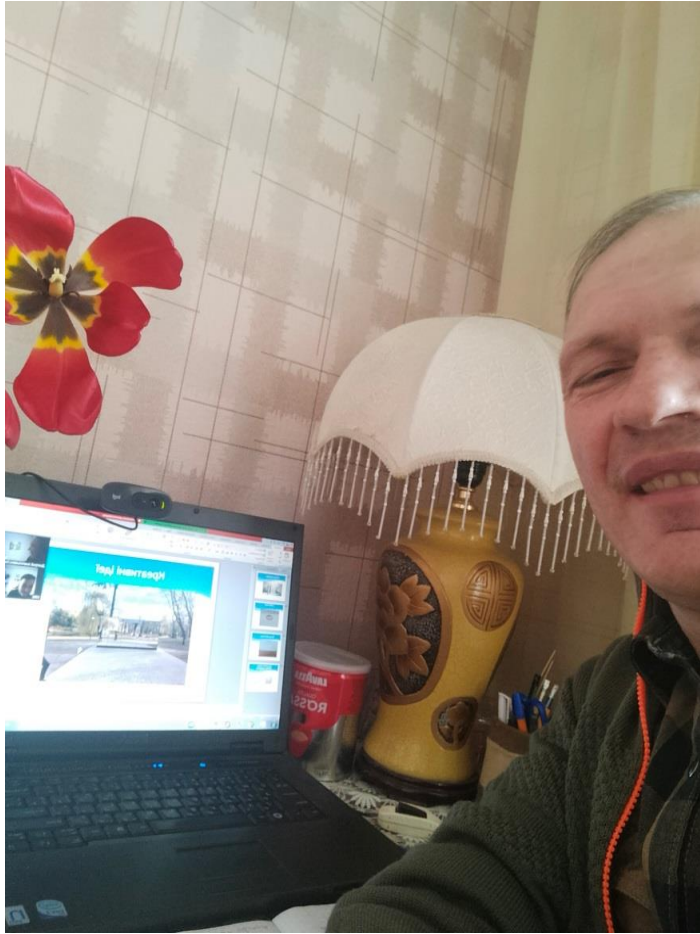
realds1169@gmail.com

Телеграмм канал: t.me/creative_ch

Мої подяки: *Т. О. Пушкарьовій* за плідну співпрацю, *Т. Матвійчук* за організацію уроків з креативності, моєму другові *Н. Л.* за допомогу у виданні книжки, а також моїм батькам – *Ганні Адольфівні Сидоровій та Анатолію Михайловичу Сидорову* за підтримку і любов!

Якщо ця книга вам сподобалась, підтримати автора можна за посиланням: <http://surl.li/ebjmx>

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Глава 1. <i>Як зробити щось незвичайним або аналогія форми</i>	6
Глава 2. <i>Структура уроку з креативності</i>	19
Глава 3. <i>Як це використати по-новому? Інші креативні прийоми</i>	25
Глава 4. <i>В гостях у фантазії</i>	34
Глава 5. <i>Креативний драйв</i>	42
Глава 6. <i>Знайомство із протиріччями. Задачі на винахідливість</i>	46
Глава 7. <i>Мій перший творчий проєкт!</i>	51
Глава 8. <i>Висновки. Фотозвіт</i>	56

Наукове видання

Уроки креативності.
Практичний досвід розвитку креативного мислення дітей 7-10 років.
Посібник.

Видано за авторською редакцією *Т. О. Пушкарьової*.

Макетування *Громська О.І.*

ТОВ «Академія інноваційного розвитку освіти».

Обкладинка: <https://www.freepik.com/>. URL: https://www.freepik.com/premium-vector/cute-funny-human-brain-character-with-with-light-bulb-vector-illustration-kawaii-icon-design_31061345.htm

Підписано до друку 25.12.2022.

Формат 84x108/16. Умовн.-друк. арк. 6.30. Обл.-вид. арк. 4,51.

Вид. № 93. Зам. № 41

Тираж 300 пр.

Видавець:

ТОВ НВП «Росток А. В.Т.», 40004, м. Суми, вул. Металургів, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і книгорозповсюджувачів видавничої продукції: ДК N 2545 від 29.06.2006 р.

-